

(КПСС-н XXI-ч хург деер үр Н. С. Хрущевин кех докладин тезисмүд)

Советск Союзин Коммунистическ партин XX-ч хургин тууджлгч шиидвмүд күүцүд, мана орн-нутгин олн-амтн тууджлгч шин диилвмүд күүцү. Партин XXI-ч хургиг Советск Союз промышленностин, селәнә эдл-ахун, наукин болн культурин делгрлтин, куч-көлсчирин материалн бәәдл-джиргьл бәәдлүлгьнд шин йилгьән гидг диилвмүдәр тосджана. Нарт делкән хоорндк бәәдлд, төвкнүн бәәдлгьнә болн олн-амтн аамшг уга бәәдлгьнә төлә ноолданд Советск государствин нилчн болн тоомсрнх улм икәр өсв. Мана алдр Төрскн эврәннх билггч чидлин күүцү цецкрджәх цагт бәәдж, коммунизмин хаалгьар уралан бат ишкдләр, иштә күүцүр йовдж йовна.

Эврәннх Коммунистическ партин эргнд батар хам зем советск олн-амтн, ик гидг бәәдм күүцүд, әвртә гидг хуврлг бурдәгьәд, теднх—мана орн-нутгт, ода эврәннх делгрлтин шин эрки чинртә цагур—коммунистическ обществиг делгү тосхх цагур орх аргь учрав. Эн цагин эргчин ах төрнх—коммунизмин материалн-техническ көрнхиг цуг халхарнх делджд, мана Төрскнә экономическ болн харслтин кучиг нааранднх батрулдж, терүнләрн хамдан советск олн-амтнә өсджд йовх материалн болн ухан-серлин некврин улм күүцү хангьгах төр болджана. Капиталистическ делкәлә дөрлдәнд эн—негиг йилгьгч девснх болджд, әмн болгьна тоод продукц гаргьлгьән капиталистическ әмтин ик делгрлтә орн-нутгудиг күүцүд давджд гарх—тууджлгч төриг илднх күүцүдгьнә девснх болджд гарх зөвтә. Тер төр күүцүдгьгьәр хагьлхд Коммунистическ парть, цуг советск олн-амтн күүцү иткитә.

Манд бәәх көрнхиг болн эв-аргьгиг цугтнх күүцү олзджд, мана орн-нутгин өмн бәәх тууджлгч төриг ахр болзгт күүцүхн эрkd КПСС-н Центральн Комитет болн СССР-н Министрмүдин Совет, партин XX-ч хургин шиидвмүдәр болн терүнә хбөн парть болн правительств гаргьсн шиидвмүдәр ул кеджд, 1959-1965 джилмүдт орн-нутгин олн-амтнә эдл-ахун делгрлтин контролын тоогьин проектиг, өбрхн 15 джилин дунд Советск Союзин производственин кучн-чидлин делгрлтин, Коммунистическ партин темдгьсн, 1957 джилин ноябрин 6-д СССР-н Деед Советин Обнин сессий деер келгьсн программа ирлцүлдж диглдж кеткә гиджд СССР-н Госпланд даалгьцхала.

КПСС-н ЦК-н сентябрьск Пленум партин дарани биш XXI хург хурагьад, терүн деер 1959—1965 джилмүдт СССР-н олн-амтнә эдл-ахун делгрлтин контролын то халәх кергтә гиджд шиидв.

СССР-н Госплан, союзн республиксин Министрмүдин Советс, министерств болн ведомствс, наукин Академий болн нань чигн научн учрежденьс бийсәрн орлцджд белдсн, 1959—1965 джилмүдт СССР-н олн-амтнә эдл-ахун делгрлтин контролын тоогьин проектиг КПСС-н Центральн Комитет болн СССР-н Министрмүдин Совет хургин халәврт орулдж өгчәнә. Эврәннх дарандан бас, союзн республиксар белдсн селвгүд, предприятьсин болн тосхлтин орулдж өгсн материалмудиг хамцулдж совнархозмуд кесн проектировксар ул авч кедсн, тер материалмуднх болхла, партийн, профсоюзн, комсомольск организацсин шунмгьа орлцлгь, аргьар, көдлмшчирин, колхозникудин, инженерн-техническ көдләчирин кесг олн селвгүд орлцүлдж белдгджд диглгдсн.

Тиигәд хургин халәврт орулдж өгчәх контролын тоогьин проект мана партийн, советск, зуран болн эдл-ахун органсин ик гидг, олн-зүсн халхар кедсн уулдврин, эгл олн куч-көлсчирин агьу ик билггч көдлмшин аш болджана. Эн—олн-амтнә

социалистическ эдл-аху гарлгьна эрки чинртә авц-бәрц болгч—социалистическ зура келгьнә үндснлә ирлцджәх, цуг олн-амтнә әмн-джиргьлин төр болджана.

Коммунистическ парть, обществин делгрлтин закани кемджәни туст марксизм-ленинизмин гол положеньсәс иш авч, эгл олн куч-көлсчирин билггч шунлтар болн седвәрәр түшг кеджд, социализм болн коммунизм тосхлгьна ах төрмүдиг болн тедниг хагьлх хаалгьгиг олн-амтнә эдл-ахун государствени зурад чик диглдж тәвдг төләд, Советск государствин болн энүнә экономикаин делгрлтин болн батрлгьна агьу ик төрмүд социалистическ тосхлтин цуг девснхгд күүцүдгьгьәр хагьлгддг билә. Экономикаиг социалистическ ул деер диилвртәгьгьәр хуврулхд удан болзга государствени ницнхгьгьу зура кергтәг СССР-т социализм тосхлгьна тууджлгч дамшлт иткмәр медүлдж үзүлв.

Социалистическ эдл-ахун зура келгьнә алдр идея тәвсн, социалистическ зура келгьнә гол авц-бәрцинь диглдж гаргьсн В. И. Ленин, олн-амтнә эдл-ахун делгрлтин түрүн перспективн зуран, Арәсәд электрификац келгьнә гүн научн үндстә зуран—олнд медгдлг ГОЭЛРОН зуран бурдәгьәчнх болн омгшагчнх бәәсн. Селәнә эдл-ахун социалистическ кевәр оньгдарулдж бурдәлгьнә төриг Ленин эврәннх туургсн кооперативн зурадан диглдж гаргьсн.

Олн-амтнә эдл-ахун зура келгьнә ленинск идеяг Коммунистическ парть, тавад джилмүдин зура келгьнә улд тәвсн, тер зурагиг диилвртәгьгьәр күүцүлгьн—экономикин ик түриг делгрлт теткәд, ахр цагин эргчд мана орн-нутгин кучтә гидг социалистическ индустриальн-колхозн орн-нутгт хуврлгь теткв. Государственин зурагсин ул деер күүцсн СССР-н олн-амтнә эдл-ахун түргәр делгрлтин эн байн дамшлтиг нарт делкә иткв.

Советск Союзин олн-амтнә эдл-аху делгрлтин шин девснхгд бәәх өдгә цагин бәәдлд Коммунистическ парть эврәннх XX-ч хург деер, улм удан болзгин перспективн зура диглдж гаргьх төр тәвсн. Тер зуран ах хаалгьнх болн төрнх, Алдр Октябрьск социалистическ революцин дөбдгч джилин өбнд нерәдгьсн, СССР-н Деед Советин сессий деер зааджд келгдлә.

Өбрхн 15 джилд СССР-н олн-амтнә эдл-ахун делгрлтин төрнх ийгджд халәгддәнә: эн цагин эргчд СССР-н промышленностин эрки чинртә халхснх продукц кеджд гаргьлгьән 2—3 холванас үлү өскхмн. Тиигчкәд тегәд, 1957 джилинлә дүнхүлхд, төмрин руда гаргьлгьн кирцхд 3,5 холван өскхмн, нефть гаргьлгьн—4 холван, газ гаргьлгьн болн энүнә производств—13—15 холван, цө болн болд гаргьлгьн—2,3 холван, электроэнерг—4,3 холван, цемент—4 холван өскхмн. Селәнә эдл-ахун туст, энүнә цуг халхнх цаарандан улм кучтә кевәр өскхнх халәгддәнә, тернх хот-хоолиг элвджд, советск улсин джиргьлин некврин күүцүднх хангьгалгь теткхмн. Өбрхн 15 джилин эргчд олн-амтнә эдл-ахун делгрлтин перспективн зура—СССР-т коммунизм тосхлгьна экономическ праграмм болджана.

Өмн бәәх долан джилин гол төрнх—коммунизмин хаалгьар олн-амтнә эдл-ахун делгрлтиг хурдулгьна төр, социализм капитализмлә ни-экономическ дөрлдәнд цагиг икәр шүүдг болгьлгьна төр.

Делгрлтин ишкдләрн деер боллгьн—эдл-ахун социалистическ системин негиг йилгьгч үлүн даньгин билә, бола чигн бәәнә. Промышленн производственин 1913 джилә кемджд хәрү токтачкад, бидн, олн-амтнә эдл-ахун үндсәрнх хуврулдж

бурдәлгьнүр орад, негдгч тавн джилә зура күүцүлгьн эклхд, Советск Союз хамгин ик делгрлтә капиталистическ орн-нутгудас дүнхнхд 50—100 джил хоцрджд йовла. 10—12 джилин эргчд мана орн-нутг, зуугьад джилмүдәр ард хоцрснас гарад, ард үлдсәннх прогрессүр гәрәджд күүд, эврәннх туургсн диилвмүдән, сулдхвран болн тустан бәәдлгьнх харсджд чадх кучтә гидг социалистическ орн-нутгт хуврв.

Нарт делкән хойрдгч дәнә цагла, СССР-н олн-амтнә эдл-аху әвртә гидг гарула харгьсн бийнх, Советск Союз Төрскән харсгч дән төгснә хбөн 2,5 шаху джил болад, промышленн производствар дәнә өмк—1940 джилә кемдждгьән хәрү токтажд авад, дарук арвн джилиннх эргчд тер кемдждәнәсн 4 холванас үлү давб. Өмн бәәх долан джилд СССР-н олн-амтнә эдл-ахун, түрүн болджд тегәд энүнә ул болгч—күнд индустр, бас урдкларн әдләр, капиталистическ орн-нутгудин, тер тоод Америкин Соединенн Штатсин экономикаин делгрлтин йовудас кесг холван даву хурдар делгрхмн. Социалистическ экономикаин коммунизмин хаалгьар делгрлтд энүнә чинрнх улм бәдән боллгьнур бидн шинәс гәрәджд күүрх зөвтәвдн, олн-амтнә бәәдл-джиргьлиг цааранднх бәдлүлхн төлә Советск Союзин экономическ зөбриг улм икәр өскх зөвтәвдн. КПСС-н дарани биш XXI-ч хургин халәврт орулдж өгчәх долан джилә зуран даалгьвр тер алдр тууджлгч күүцүлүр залгдсн.

Долан джилә зура, прогрессин хаалгьар делгрдж йовх олн-амтнә эдл-ахун цуг халхин чинрнх гүүнәр сольгдх деер үндслгдсн. Эн—олн-амтнә эдл-ахун улм хурд делгрлт тетксн деерән, ик делгрлтә капиталистическ орн-нутгудла дүнхүлхд, промышленностин болн селәнә эдл-ахун эрки чинртә гисн продукц гаргьлгьна даву ик өслт теткхмн. Производителн кучн-чидлин батрджд делгрлгьнә нилчәр, өмн бәәх долан джилд олн-амтнә бәәдл-джиргьлин кемдждгь улм икәр бәдлүлх,... "обществин цуг члед цуг халхарн сулдан делгрлгьнд болн күүцү бәәхтә бәәдл теткьлгьнд" (В. И. Ленин. Соч. 6 том, 37 халх) кергтә материалн теткүл орн-нутгт элвдждүлх ул деллгдх.

Өбрхн 15 джилин эргчд СССР производств цуг кемдждгьгьән сәйтә, бас әмн болгьна тосод продукц кеджд гаргьлгьарн нарт делкәд негдгч ормд гархмн, мана орн-нутгт коммунизмин материалн-техническ ул деллгдхмн, тернх хамгин ик делгрлтә капиталистическ орн-нутгудла ни-экономическ дөрлдәнд Советск Союзин алдр ик диилвр боллдж гархмн. Коммунистическ обществ тосхлгьна агьу ик төрмүд өмнән тәвхләрн, мана парть, цуг советск олн-амтн, научн коммунизмин авц-бәрц деер үндслгдсн марксистск-ленинск теорияг бәәдл-джиргьлд орулдж күүцәнә ашд диглдж авсн делкәд тууджлгч диилвмүдәр түшг кедждәнә.

СССР-т эдл-ахун болн культури тосхлтин зәрм ашмуд

1. Мана орн-нутгт социализм тосхлгьна ленинск зурагьар, күнд индустриг орн-нутгин экономик бәдлүлгьнә көрнхнх ахлулдж делгрүлгьнә туск В. И. Ленинә сургьулар гардвр кегьад дакад эдл-ахун социалистическ системин үлү сәдгьинх олзлад советск олн-амтн коммунистическ партия гардврт экономикаин болн культури делгрлтд, олн-амтнә бәәхтә бәәдл-джиргьлин өслтд агьу ик диилвмүд күүцсн.

(Цаарандкнх 2-ч халхд).

